

ARVOSTELLUT KIRJAT

61 Steven Pinker: *Enlightenment now. The case for reason, science, humanism and progress*. Allen Lane 2018.

● Petteri Welling

64 Virpi Harju (toim.): *Valtaa ja oikeutta. Kuvallisten symbolien voima*. WSOY 2018.

● Hannu Heikkilä

65 Ville Hänninen ja Ville Tietäväinen: *Kertova kuva. Journalistisen kuvan mahdollisuuksia ja keinoja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2018.

● Olli Kleemola

66 Reijo Pitkäranta: *Lexicon neolatinum dissertationum Academiae Aboënsis (1642–1828) / Uuslatinan sanasto Turun akatemian väitöskirjoissa (1642–1828)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2018. ● H. K. Riikonen

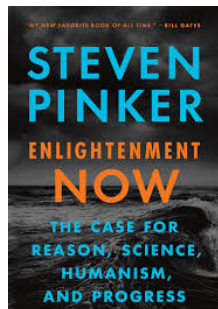
68 Matthew Rampley: *The Seductions of Darwin: Art, Evolution, Neuroscience*. Penn State University Press 2017.

● Raine Ruoppa

69 Juha Hulmi: *Lihastohtori II. Hautaa humpuuki – tutkitulla tiedolla tavoitteisiin*. Fitra 2018.

● Markus Mykkänen

71 Aldo Leopold: *Sand Countyn almanakka ja luonnoksia sieltä täältä*. Suom. Tapani Kilpeläinen. niin ja näin 2017. ● Kari Heino

Ihmiskunnalla kaikki hyvin?

Steven Pinker: *Enlightenment now. The case for reason, science, humanism and progress*. Allen Lane 2018.

Maailmanloppu on toistaiseksi jäänyt tulematta. Sen ennustaminen on kuitenkin ikiaikainen harrastus, jossa uskonnollisten profeettojen tilalle ovat viime vuosikymmeninä nousseet ekokatastrofeista ja muista eksistentiaalisista uhista varoittajat. Kun tähän yhdistetään ihmiskunnan perisynteihin kuuluva kuvitelma menneestä kulta-ajasta, saadaan valtaosa koulutetuistakin ihmisistä uskomaan maailman kehittyvän yhä huonompaan suuntaan. Vaikka uutisointi painottaa sotia, onnettomuuksia ja ihmisoikeusrikkomuksia, totuus on kuitenkin toinen. Valistusajasta lähtien ihmiskunta on kaikilla mitareilla mitattuna mennyt eteenpäin, ja meidän olisi syytä arvostaa ja vaalia tätä tosiasiaa. Tässä on tiivistettynä Steven Pinkerin uuden kirjan sanoma. *Enlightenment now* on osittain vakuuttava, sillä edistys on totta käytännössä kaikilla inhimillisen toiminnan alueilla. Kehuni ovat kuitenkin varauksellisia, sillä ekologisten ongelmien käsittelyssä kirja epäonnistuu täysin.

Pinker on hämmästyttävä intellektuelli. Harvardin professorin lisäksi hän on ehtinyt julkaista erikoisaloihinsa, kognitiotieteeseen ja lingvistiikkaan, liittyviä bestsellereitä sekä osallistua moninaiseen tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Pinker on verraton sanankäyttäjä, parhaimmillaan aivan häikäisevä ajatusten kristallisoija ja ylevöittäjä tai – tarvittaessa – looginen ironikko. Kirjojen sisältö on usein sellainen, että niillä on merkitystä paitsi popularisointeina, myös tieteellisinä yhteenvetoina. Psykologiselle *tabula rasa* -myytille kyytiä antava *The Blank Slate* on tästä hyvä esimerkki. Pinkerin edellinen kirja *The Better Angels of Our Nature* sai paljon moitteita, koska Pinker kehtasi (erittäin perustellusti) väittää väkivallan vähenneen vuosisatojen kuluessa. *Enlightenment now* on tavallaan teoksen jatko-osa. Nyt Pinker esittää, että meillä on kaikki syyt uskoa suotuisan kehityksen jatkuvan tulevaisuudessa. Eikä kyse ole pelkästään väkivallasta, vaan kaikesta muustakin.

Kirja jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä todetaan edistyneen kumpuavan valistusfilosofian periaatteista ja esitellään edistyneen esteinä toimivia vastavalistuksen voimia. Pääosan muodostavassa toisessa osassa Pinker esittää todisteet edistysväitteilleen. Lopuksi, kolmannessa osassa palataan valistuksen hyveisiin, joita Pinker haluaa puolustaa edistyneen vihollisia vastaan.

Valistuksen puolustus on kirjan parasta antia. Edistyneen edellytyksinä Pinker näkee järjen, tieteen ja humanismin. Näistä jälkimmäinen nimenomaan humanistisen aatteen merkityksessä, jossa elämän tarkoitus ja sen eettiset tavoitteet johdetaan yliluonnolliseen turvautumatta. Sen sijaan "edistysfobiasta" kärsiviä aatteita ovat romantiikka älyllisenä suuntauksena, uskonnot, nationalismi, ekomystinen vihreä liike sekä yleinen tieteenvastaisuus. Viimeksi mainit-

tu ilmenee erilaisissa postmoderneissa ajatussuuntauksissa, joiden mukaan kaikki on subjektiivista eikä todellista tietoa ole mahdollista saavuttaa. Tai ylipäätään seläisessä sofistikoituna pidetyssä asenteessa, että tieteeseen luottaminen on "skientismiä".

Pimeyden voimien vastustaminen on aina tarpeellista, ja Pinner tekee sen hyvin. Totuuden jälkeisessä ajassa sekä poliittinen vasemmisto että oikeisto tuottavat disinformaatiota. Oikeistolainen humpuuki (esimerkiksi ilmastonmuutoksen kieltäminen) on tällaisten kirjojen lukijakunnalle yleensä itsestään selvästi järjetöntä eikä Pinner juurikaan uhraa sen teilaamiseen aikaa. Tosin hän aiheellisesti pohtii konservatiivisen islamin avoimelle yhteiskunnalle muodostamaa uhkaa. Tällä hetkellä juuri islam on merkittävästä uskonnoista selkeimmin valituksen vihollinen. Onkin tragikoomista, kuinka osa länsimaisesta älymystöstä katsoo sormiensa välistä islamilaisen maiden misogoniaa, homofobiaa ja poliittista sortoa vaikka samalla syyttää niistä yhä suvaitsevaisemmaksi kehittyvää omaa kulttuuriaan.

Koska valtaosa akateemisista ihmisistä (varsinkin ihmis- ja yhteiskuntatieteissä) edustaa laajasti ajatellen vasemmistolaista maailmankatsomusta, liittyy kirjan suuriin jännitteisiin, miten Pinner kritisoi vasemmistolle ominaista vastavalitusta. Fyysikko Alan Sokalin kuuluisasta huijauksesta on kulunut yli kaksikymmentä vuotta, mutta tietyt akateemiset alat tuottavat yhä "tutkimuksia", joita lukiessaan joutuu ihmettelemään, onko kyse pilailusta. Tarkoituksellisen epäselvällä ilmaisulla halutaan antaa tärkeilevän syvälinen ja vaikeatajuinen vaikutelma. Tällaista arvostavalle vasemmistolle tiede näyttäytyy vain sorron välineenä. Pinner irvaillee "feministiselle maantieteelle", jossa jäätikköiden tarkastelu "postkoloniaalisesta naisnäkökulmasta" paljastaa pinnan alla kytevän "sukupuolittu-

neen tiedon". Tällä hetkellä oman hämmästelyni kohde on merkittävän akateemisen kustantamon julkaisema vuodatus, jossa kasvatuspsykologi pohtii suhdettaan lemmikkeihinsä. Kissat, joista toinen on kuollut, on lajien välisen tasa-arvon nimissä merkitty artikeliin kirjoittajiksi. *Breitbart Newsin* kaltaiset oikeistolaiset lehdet pitävät tätä tietenkin yhtenä lisäesimerkinä siitä, ettei yliopistoihin voi luottaa.

Tämän tieteenvastaisen aatehistorian kuvaaminen ja analysointi ei ole aivan yksinkertainen asia. Pinner lukee madonluvat varsinkin antihumanistiseksi filosofiksi katsomalleen Nietzschele, jonka vaikutus totalitaarisen ajatteluun sekä oikealla että vasemmalla on tunnettua. Osansa saavat myös muut mannermaisien filosofian palvotut ikonit (esim. Heidegger, Foucault, Derrida) ja koko se kehityskulku, jonka lopputuloksena poliittinen aktivismi on täysin sekoittunut siihen, minkä pitäisi olla yhteiskunnallista tai humanistista tutkimusta. Olen tässä täysin Pinnerin linjoilla. Jos poliittinen kenttä jakautuu niin, että sekä oikeisto että vasemmisto kieltävät oman toiveidensa vastaisen tieteen, asialla on varmasti yhteiskunnallista merkitystä. Rationaalinen keskustelu ei onnistu ja edistys vaikeutuu.

Kirjan toisessa osassa on kyse valtavasta aineistovyörytyksestä. Luku toisensa jälkeen Pinner osoittaa, kuinka muun muassa yleisen terveyden, turvallisuuden, elintason, tasa-arvon, elämänlaadun ja varallisuuden trendit menevät kaikki suotuisaan suuntaan. Tätä suurta kuviota on totisesti naurettavaa kiistää, ja on syytä hämmästellä, miten tietämättömiä näistä hyvistä uutisista ollaan. Edistys on objektiivisesti mitattavissa. Demokratia ja sukupuolten tasa-arvo ovat ainakin jollain tasolla edenneet sekä nälkä, äärimmäinen köyhyys ja rasismi harvinaistuneet koko maailmassa.

Pinner ei väitä kaiken olevan

hyvin tai lisäponnistelun tarpeellontta. Päinvastoin – hän kannustaa optimismiin juuri siksi, että optimististen asenteiden kautta inhimillinen kurjuus ja maailman epäoikeudenmukaisuus entisesti harvinaistuisivat. Edes kaikkein suurimmat globaalit ongelmat eivät lannista Pinneriä. Hän lainaa fyysikko David Deutschin ajatusta, jonka mukaan kaikki ongelmat aiheutuvat loppujen lopuksi oleellisen informaation puutteesta. Jos vain ymmärtäisimme maailman riittävän hyvin, kaikki ongelmat olisivat ratkaistavissa. Tämä on tietenkin totta, mutta joudun skeptisesti toteamaan, että esimerkiksi ilmastonmuutoksen hallitsemiseksi joudumme lisäämään vielä paljon ymmärrystä. (Pinner toki näkee ilmastonmuutoksen jättämisenä haasteena.) Toisen osan luvut käsittelevät niin monia aiheita, ettei yksi asiantuntija voi niitä millään hallita, ei Pinner itse eivätkä kirjan monet arvioitsijat. Monissa Pinnerin väitteissä onkin paljon keskusteltavaa. Onkin kiinnitetty huomiota esimerkiksi siihen, kuinka vakuuttava sittenkään on neoliberalistinen argumentti, jonka mukaan rikkaiden rikastuminen hyödyttää lopulta köyhiäkin.

Reaktiot kirjaa kohtaan ovat vaihdelleet ylistävistä halveksiin. Joillekin pessimismi on niin rakas elämänsäsenne, että vastakaiset todisteet vain tlysty oheitaan. Arvioita lukiessani huomaan usein hämmästeleväni, mikä Pinnerin argumenteissa tarkkaan ottaen on vikana, koska esitetyt vasta-argumentit ovat joko omituisen jäsentymättömiä tai sivuuttavat oleellisen kokonaan. Selitys lieinee poliittisissa asenteissa. Pinner on nimittäin helppo tulkita oikeistolaiseksi. Tämä ärsyttää vasemmistoa, mutta Pinner ei missään nimessä edusta sen enempää konservatiivista kuin *laissez-faire* -oikeistoakaan. Hän on esimerkiksi arvoliberaliaali ja pitää yhteiskunnan tukea vähäosaisille toivottavana. Mutta koska Pinner ei epäroikheua länsimaisen kulttuurin saa-

vutuksia (kapitalismi mukaan lukien), hän väijäämättä menettää lukijoistaan ne, joille edellä mainittujen suomiminen on muodostunut osaksi tribalistista identiteettiä. Juuri ne, joita Pinker kuvaa vastavallistuksen voimiksi, ovat tietenkin kaikkein vihaisimpia.

Kiehtovimmillaan tämä ideologinen kiista menee ihmiskäsityksen ytimeen: olemmeko ”oikeasti” väkivaltaisia vai rauhanomaisia? Koska 1900-luku tuotti kaikkien aikojen tuhoisimmat sodat, tuntuu äkkiseltään uskomattomalta, että aikaisemmat vuosisadat olisivat vieläkin väkivaltaisempia. Mutta henkeä kohden laskettuna väkivaltainen kuolleisuus on usein kaikkein suurinta metsästäjä-keräilijöiden kulttuureissa. Pinkerin itsensä lisäksi esimerkiksi sotahistorioitsija Azar Gat on osoittanut, millaista älyllistä akrobatiaa tarvitaan, jos halutaan väittää sodan olevan ihmiskunnan historiassa myöhäinen keksintö.

Pinkerin usko tulevaisuuteen on niin syvää, että vähemmän optimistisella luonteella varustettu ei voi olla ajattelematta hänen vähäntelevän jopa ongelmista suurimpia. Ehkä hän ei sittenkään ajattele loppuun saakka, mitä 2–4 celsiusasteen lämpeneminen tarkoittaa. Aiheen politisoitumisen vuoksi *Enlightenment now* -arviot, sekä puolesta että vastaan, ovat jättäneet hämmästyttävän vähälle sen, mitä pidän kirjan suurimpana puutteena. Tapa, jolla Pinker käsittelee ekologisia ongelmia, on älyllisesti epärehellinen. Ympäristönsuojelijat hän esittää melkein pä kulttina, joka toimii valistuksen perinteen ulkopuolella. Tämä on hävyttömän vääristelevää. Maailman ekologit tuottavat jatkuvasti hälyttävää uutta tietoa lajikadosta ja ekosysteemien tilasta. Eikö se muka ole osa valistuksen tieteellistä perinnettä? Eivätkö huolestuneet tiedeyhteisön jäsenet (*The Union of Concerned Scientist*) perusta huoltaan järkeen ja tieteesseen? Pinker on skeptinen lajien ja populaatioiden sukupuuttoja koh-

taan, mutta ei tuo esiin näkemystään tukevaa vakavasti otettavaa ekologista tutkimusta.

Aivan erityisen närkästyntynyt olen Crafoord-palkitun evoluutioekologi Paul Ehrlichin kohtelusta. Tässä Pinker tosin ei ole yksin. Epä-älyllistä Ehrlich-ruoskintaa on ollut muodikasta esittää 1980-luvulta saakka. Ehrlich erehtyi vuonna 1968 epäviisaasti ennustamaan, että hallitsematon väestönkasvu johtaisi jo 1970-luvulla maailmanlaajuisiin nälänhätiiin. Maatalouden vihreä vallankumous ja merten tyhjentäminen kaloista riittivät kuitenkin ruokkimaan miljardit uudet ihmiset. Pinkerin edustama vähättely kuuluu siis joihenkin niin, että ”väestöräjähdyks jäi tulematta”. Ehrlichin malthusilainen perusargumentti ei kuitenkaan ole muuttunut järjettömäksi. (Norman Borlaug, vihreän vallankumouksen isä, ymmärsi tämän myös.) On tietenkin selvää, että esimerkiksi monien Afrikan valtioiden väestönkasvu ei olisi mahdollista elleivät elinolot olisi monessa suhteessa paremmin kuin puoli vuosisataa sitten. Mutta jälkivii saasti voidaan myös ajatella, että puoli vuosisataa sitten oli perustellumpaa olla optimistinen näiden valtioiden lähitulevaisuudesta kuin nyt. Maailmassa on 7,6 miljardia ihmistä ja vuosisadan lopussa meitä tulee olemaan noin 11 miljardia. Jos tämä ei ole väestöräjähdyks, niin mikä sitten olisi? Aikaisempi onnistuminen ei ole tae onnellisesta tulevaisuudesta. Oli lähtökohtaisesti helpompaa kasvattaa väkiluku 3:sta 5:een miljardiin kuin 7:stä 11:een muuttuvan ilmaston maailmassa, jossa meret on tyhjennetty kaloista ja vihreä vallankumous Afrikkaa lukuun ottamatta läpikäyty.

Pinkerin ekologinen huolettomuus näyttää kumpuavan aikamittakaavan huomioon jättämisestä. Hän on tyytyväinen siihen, että viimeiset kaksisataa vuotta on tapahtunut edistystä. (Reiluuden nimissä: hän ei esitä tätä luonnonlakina, joka jo periaatteessa estäisi

kehityksen suunnan kääntymisen.) Oikea aikamittakaava on kuitenkin kymmenissä tuhansissa, jopa sadoissa miljoonissa vuosissa. Meidän pitää verrata nykytilannetta biosfääriin aikaisempiin muutoksiin, joiden jälkeen mikään ei ollut ennallaan. Edellinen tapahtui viimeisen jääkauden lopulla, mutta sekin oli loppujen lopuksi aika vähäinen muutos. Planeettamme historiassa on tapahtunut suurempiakin. Ihmiskunnalle ei olisi yhdentekevää, jos biosfääriin ”tasapaino” kääntyisi lajikadon myötä aivan uuteen tilaan.

Pinker on tietenkin oikeassa siinä, että maailma on muuttunut yhä informaatiokeskeisemmäksi ja se on mahdollistanut ympäristöä säästävän dematerialisaation. Olemme yhä vähemmän riippuvaisia yksittäisistä raaka-aineista. Uudet innovaatiot saattavat auttaa ruokahuollossa (ehkä bioteknisesti paranneltu fotosynteesi), energiaratkaisuissa (fuusio) ja ilmastohallinnassa (tehokas hiilidioksidin talteenotto). Siksi on mahdollista, että 11 miljardin ihmisen ruokkiminen ilmastomuutoksen ja massasukupuuton kokeneella planeetalla onnistuukin helposti. Voihan olla, ettei sillä loppujen lopuksi ollutkaan väliä, että 70 % lajikirjosta katosi. Mutta mitenkään itsestään selvää tai tieteellisesti perusteltua tämä ei ole. Tästä kriitikistäni huolimatta olen Pinkerin kanssa yhtä mieltä siitä, että tulevaisuudessakin ihmiskunnan paras strategia on valistukseen, järkeen, tieteesseen ja humanistisiin arvoihin tukeutuminen. Eipä siis sorruta profetoimiseen – kuluva vuosisata näyttää kuinka tässä vedonlyönnissä käy. Asettakaa panoksenne.

PETTERI WELLING

Kirjoittaja on filosofian tohtori sekä lukion biologian ja maantieteen lehtori.